

educational process should be a means of clarity. An extremely important event in the field of aesthetic education of Transcarpathia in extracurricular work was the creation of educators Adalbert Erdeli and Joseph Bokshai Saturday and Sunday Public Art School in Uzhhorod. As part of the activity of this school students were involved not only in the process of aesthetic education, but also directed to the development of a future professional artist. Significant influence on the development of aesthetic tastes of the inhabitants of Subcarpathian Rus was the activity of the Society of Fine Arts, beginning in 1931. It was also discovered that the activities of such cultural societies as Prosvita, Zemstvo Folk Society, Educational Charitable Foundation, Plast and O. Dukhnovych Society were of great importance. Thanks to such culturally-educational institutions as Mukachevo Hungarian Royal State School Teacher Seminary and Mukachevo commercial school, in a few years Mukachevo became an important center of the teacher community, cultural and educational activities. The study and analysis of these issues on the subject under discussion open up prospects for further research in the field of the development of aesthetic education of youth in the postwar period.

Key words: *aesthetic education, gymnasium, teaching seminaries, professional and amateur art, Transcarpathia, government of Czech Republic.*

УДК 373:8 (477) (09) «1959/2013» (043.3)

Ткаченко Вікторія Іванівна,
аспірант,

КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, м. Херсон

РОЗВИТОК МОВНОЇ ОСВІТИ В ШКОЛАХ УКРАЇНИ (80-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті висвітлено зміни у змісті мовної освіти в школах Української радянської соціалістичної республіки в 80-ті роки ХХ століття, спрямовані на поглиблення знань і формування умінь учнів та посилення зв'язку навчання із життям. Розглянуто тогочасні постанови Центрального комітету Компартії України «Про дальше вдосконалення вивчення і викладання російської мови в союзних республіках» та супутні документи, які ініціювали додаткові заходи, що сприяли поліпшенню викладання російської мови та засвідчували продовження процесу русифікації мовної освіти. Проаналізовано зміни в кількості годин на вивчення української, російської та іноземних мов у процесі переходу на нові навчальні плани означеного періоду. На матеріалі статистичних даних простежено зміни у мережі шкіл – їх кількості за мовами навчання.

Ключові слова: *мовна освіта, українська мова, російська мова, іноземні мови, двомовність, навчальні плани.*

Постановка проблеми. Розвиток мовної освіти у школах УРСР, що тривав впродовж другої половини ХХ століття до набуття Українською РСР незалежності, відзначався поступовою русифікацією. Після визнання російської мови державною, обов'язковою для вивчення і мовою міжнаціонального спілкування, Центральний комітет Компартії України (ЦК КПРС) почав видавати документи, які регулювали стан вивчення російської мови у школах. Ця тенденція не могла не позначитися на змінах у змісті освіти, підготовці педагогічних працівників до реалізації цих змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історико-педагогічний аспект проблеми реформування освіти другої половини минулого століття, що впливав на розвиток мовної освіти, досліджували: Л. Березівська, І. Журавльов, І. Лернер, Л. Пироженко та інші. Питання удосконалення змісту мовної освіти досліджували протягом періоду вивчали науковці І. Білодід, І. Зверева, М. Кашина, В. Мельничайко, М. Пентилок, Л. Рожило та інші. Сучасний стан мовної шкільної освіти відображено у працях Є. Голобородько, Л. Марецької, О. Худенко та ін. Аналіз наукової літератури дає можливість констатувати наявність потужного масиву напрацювань з проблеми. Водночас, питання розвитку шкільної мовної освіти в широких хронологічних межах вивчено не достатньо і потребує додаткового розгляду.

Мета статті: проаналізувати специфіку розвитку шкільної мовної освіти в Українській РСР у 80-ті роки ХХ століття; схарактеризувати основні позитивні надбання і негативні приклади для екстраполяції продуктивного тогочасного досвіду в сучасні умови функціонування освітньої галузі.

Результати дослідження. 31 серпня 1978 року ЦК КПРС було видано Постанову «Про дальше вдосконалення вивчення і викладання російської мови в союзних республіках», у якій відзначався інтенсивний розвиток культур, науки, народної освіти в усіх союзних республіках, що є виявом міцної дружби братерських народів. Водночас наголошувалося, що з огляду на суспільно важливе значення російської мови, її вивченню необхідно приділяти більше уваги і вживати заходів для покращення її викладання. Серед необхідних заходів відзначалися: підготовка і перепідготовка вчителів російської мови, друк журналу «Русский язык и литература в школах УССР», проведення республіканських науково-практичних конференцій [10, с.404]. Було окреслено план заходів для подальшого поліпшення вивчення російської мови, які

включали активізацію пропаганди цього напрямку під час підготовки і проведення святкування 325-річчя воз'єднання України і Росії; читання лекцій, проведення бесід на радіо і телебаченні про російську мову як засіб міжнаціонального спілкування, мову дружби і братерства народів СРСР; розширення сітки гуртків, курсів з вивчення російської мови, організацію читачьких конференцій. Особливо зазначалось про уточнення кількості годин, відведених на вивчення російської мови з 1 березня 1979 року та про вдосконалення діючих програм і підручників з російської мови і літератури для шкіл з національною мовою навчання протягом 1979-1983 років [10, с.405].

1980-1981 навчальний рік став роком змін у вивченні мов у загальноосвітній школі. У школах з українською мовою навчання, починаючи з 1980-1981 навчального року, вивчення російської мови стало обов'язковим з 1 класу. Зміни сталися і в вивченні іноземних мов. З нового навчального року вони почали вивчатись з 4 класу за новими навчальними планами, програмами і підручниками, які планувалося вводити протягом наступних 4-х років. Подальше вивчення іноземних мов, починаючи з 1984-1985 навчального року, передбачало роботу усіх шкіл за стабільними навчальними планами, якими на вивчення іноземної мови було виділено в IV класі - 4, V - 3, VI - 2, VII - 2, VIII, IX і X класах – по одній годині на тиждень [1, с. 3].

Тенденція поділу класу на групи для вивчення іноземних мов позитивно вплинула на засвоєння нових знань. Рішення про поділ класу на групи тоді приймав директор. Клас із 25 учнів уже ділили на дві групи, адже вчитель мав змогу приділити більше уваги кожному учню, докладніше контролювати динаміку засвоєння знань, умінь і навичок. Упродовж уроку учні групи виконували вже більше завдань, усіх можна було вислухати й оцінити. За навчальною програмою на 1980-1981 навчальний рік 4-ті класи вже не ділилися на групи. Виключенням стали тільки школи-інтернати, що мали наповнення класу не менше 20 учнів: їх поділяли на дві групи; в середніх загальноосвітніх і школах-інтернатах з викладанням низки предметів іноземною мовою кожен клас також можна було поділити на 2 або 3 групи, не менше ніж 10 учнів у кожній [1, с. 4]. Отже, навчальний план на 1980-1981 н. р. (таблиця 1) передбачав наступну тижневу кількість годин для вивчення російської, української та іноземних мов в середній загальноосвітній школі Української РСР [1, с. 7]:

Таблиця 1

Розподіл годин для вивчення російської, української та іноземних мов в середній загальноосвітній школі
Української РСР (українська мова навчання)

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень по класах										
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	Всього
Українська мова	13/11	8	8	4	4/3	3/2	2	2	-	-	42
Російська мова	1/3	5	6	3	3/4	2/3	2	2	-	-	26
Іноземна мова	-	-	-	4	4	3	3	2	1	1	18

Варто відзначити, що незважаючи на тенденцію русифікації у загальноосвітніх школах УРСР на вивчення української мови було виділено на 16 годин більше, ніж на вивчення російської мови.

Для шкіл з російською мовою навчання навчальний план на 1980-1981 н.р. (таблиця 2) передбачав більшу кількість годин з російської мови, ніж з української [1, с. 16]:

Таблиця 2

Розподіл годин для вивчення російської, української та іноземних мов в середній загальноосвітній школі
Української РСР (російська мова навчання)

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень по класах										
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	Всього
Російська мова	14	10	11	4	4	3	2	2	-	-	50
Українська мова	-	3	3	3	3	2	2	2	-	-	18
Іноземна мова	-	-	-	4	4	3	3	2	1	1	18

У пояснювальній записці навчального плану окремо зазначалося, що у сільських і міських школах з українською, молдавською, угорською і польською мовами навчання, а також у школах з російською мовою навчання, де переважно навчаються діти болгарської і молдавської національностей і гагаузької народності, на уроках російської мови перші класи з кількістю понад 25 учнів повинні ділитися на дві групи [1, с. 12]: Для таких же шкіл, що знаходяться в сільській місцевості, було передбачено поділ класу на дві групи на уроках російської мови у IV, V, VI, VII-VIII класах. У міських школахна групи ділилися лише класи з угорською і молдавською мовою навчання. Ця тенденція залишилась і в подальшому, зокрема 1981-1982 навчальному році.

Продовжувалася робота з використанням технічних засобів навчання. У Наказі № 207 від 13 серпня 1980 р. «Про забезпечення шкіл республіки технічними засобами навчання та їх використання в навчально-виховному процесі» [2, с. 5] Міністерства освіти УРСР було зазначено, що у ході виконання постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР 9 грудень 1977 р.) «Про подальше вдосконалення навчання, виховання учнів загальноосвітніх шкіл і підготовки їх до праці» була проведена робота зі зміцнення навчально-технічної бази шкіл. За останні роки була значно зміцнена технічна база шкіл УРСР. Проте відзначалось, що часто лінгафонне обладнання в кабінетах іноземної мови використовується нерационально.

На кожен навчальний рік було заплановано показ на уроках російської мови навчальних телевізійних програм (тривалість – 30 хвилин), що транслювалися на телебачення. Наприклад у 1980-1981 році показ навчальних телепрограм було заплановано наступним

чином: понеділок – 9 клас, вівторок – 6 клас, середа – 8 клас, четвер – 10 клас. Наприклад, у 8-му класі пропонувались «Развитие речи. Мастерство художественного перевода», що знайомило учнів з різними видами перекладу в умовах білінгвізму, демонструвалопорівняльний аналіз уривків поезій мовою оригіналу та в перекладі. У передачі «Русский язык – язык межнационального общения и сотрудничества народов СССР» наводилися приклади висловлювань російських і зарубіжних вчених, письменників про російську мову, її лексичне багатство; пояснювалося, чому російська мова визнана мовою міжнаціонального спілкування. У телепередачі «Развитие речи. Особенности устной и письменной речи» розповідалося про загальні вимоги до усного і письмового мовлення: чіткість, ясність, логічність викладу, виразність, образність, словниковий запас тощо [3, с. 14-15].

На вивчення української і російської мов у 1981-1982 навчальному році у школах з українською мовою навчання відводилась та ж кількість годин, як і в 1980-1981 н.р. А вивчення іноземних мов було скорочено в 5 класі з 4 на 3 години [4, с. 7]. У школах з російською мовою навчання змін у кількості годин було більше: російська мова зменшилась на 1 годину в першому класі, а іноземна мова зменшилась на 1 годину у 5 класі [4, с. 17].

Загальною тенденцією розвитку освіти в 1982/1983 навчальному році стало зменшення кількості шкіл [11, с. 28]. Згідно відомостей про розподіл шкіл за мовами навчання на 1982-1983 н.р. (таблиця 3), на відміну від 1980/1981 р. навчання загальна кількість шкіл зменшилася на 372 одиниці. Проте кількість шкіл з російською мовою навчання зросло на 94.

Таблиця 3

Розподіл шкіл за мовами навчання в УРСР (1982-1983 н.р.)

Мови навч.	Шкіл з 1 і більше мовою навч.	Шкіл з 1 мовою навч.	Шкіл з двома мовами навч.	Шкіл з трьома мовами навч.	Шкіл з російською мовою навч.	Шкіл з неросійським і мовами навч.	Шкіл з російською і неросійською (неросійськими) мовами навч.
К-сть шкіл	20563	20041	521	1	4351	15713	499

Зменшилась кількість шкіл з однією мовою навчання на 13, з неросійськими мовами навчання на 455, з російською і неросійською мовами навчання на 11. У школах з українською мовою навчання навчалось – 3387367 учнів, а в школах з російською мовою навчання – 3027140 учнів [11, с. 28]. Це засвідчує, що на фоні поступового зменшення сітки шкіл в УРСР, кількість шкіл з російською мовою навчання продовжувала зростати.

Продовжуючи тенденцію русифікації мовної освіти в УРСР,

26 травня 1983 року була видана постанова ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР № 473 «Про додаткові заходи по поліпшенню вивчення російської мови в загальноосвітніх школах та інших навчальних закладах союзних республік» [10, с. 294], що вкотре демонструвало політику русифікації освіти в СРСР.

1984 року в Основних напрямках реформи загальноосвітньої і професійної школи, що було схвалено Пленумом ЦК КПРС і Верховною Радою СРСР було вказано про необхідність прийняття

додаткових заходів щодо поліпшення умов для вивчення російської мови разом з рідною мовою [8, с. 520]. Адже нормою повинно стати вільне володіння російською мовою.

Всередині 80-х років XX століття продовжувалось зменшення кількості шкіл в УРСР, відповідно до відомостей про розподіл шкіл за мовами навчання на 1984-1985 н.р. (таблиця 4) [12, с. 22]. Так у 1984-1985 н.р. кількість шкіл з однією і більше мовою навчання зменшилась на 209 одиниць. Шкіл з однією мовою

навчання стало менше на 226; шкіл з неросійськими мовами навчання зменшилась на 293. Натомість шкіл з двома мовами навчання збільшилось на 15, шкіл з трьома мовами на 2, шкіл з російською мовою навчання на 63. У школах з українською мовою навчалось – 3286824 учнів (на 100543 учні менше, ніж у 1982/83 н.р.), а в школах з російською мовою навчання – 3173077 учнів (на 145937 учнів більше ніж у 1982/83 н.р.) [12, с. 22]. Це засвідчувало курс республіки на русифікацію.

Таблиця 4

Розподіл шкіл за мовами навчання в УРСР (1984-1985 н.р.)

Мови навч.	Шкіл з 1 і більше мовою навч.	Шкіл з 1 мовою навч.	Шкіл з двома мовами навч.	Шкіл з трьома мовами навч.	Шкіл з російською мовою навч.	Шкіл з неросійським і мовами навч.	Шкіл з російською і неросійською (неросійськими) мовами навч.
К-сть шкіл	20354	19815	536	3	4414	15420	520

У процесі розбудови змісту освіти з орієнтиром на суспільні потреби держави у 1985 році в рамках виконання Основних напрямів реформування загальноосвітньої і професійної школи та рішення колегії Міністерства освіти СРСР від 10.10.1985 р. № 20/2 «Про перехід на нові навчальні програми середньої загальноосвітньої школи» [5, с. 3] було ухвалено введення нових навчальних планів і програм з 1986-1987 навчального року в масових загальноосвітніх школах з російською і українською мовами навчання. В школах з молдавською, угорською і польською мовами навчання вводились нові навчальні плани і програми в перших класах (діти шестирічного віку) з 1986-1987 навчального

року, а в II – X (XI) – з 1987-1988 навчального року.

У 1986-1987 н. р. згідно відомостей Міністерства розподіл шкіл за мовами навчання виглядав наступним чином [13, с. 36] і засвідчував продовження тенденції зменшення шкіл (таблиця 5). Так, у порівнянні з 1984-1985 н.р., у 1986-1987 н. р. школи з однією і більше мовами навчання зменшились на 40 одиниць, шкіл з 1 мовою навчання стало менше на 47, шкіл з неросійськими мовами навчання – на 235. Натомість шкіл з двома мовами навчання збільшилось на 6 одиниць, шкіл з трьома мовами навчання на 1, шкіл з російською мовою навчання на 189. Були засновані школи, в яких російська мова вивчалась поглиблено.

Таблиця 5

Розподіл шкіл за мовами навчання в УРСР (1986-1987 н.р.)

Мови навч.	Шкіл з 1 і більше мовою навч.	Шкіл з 1 мовою навч.	Шкіл з двома мовами навч.	Шкіл з трьома мовами навч.	Шкіл з російськ мовою навч.	Шкіл з нерос. мовами навч.	Шкіл з рос і не рос. (нероськими) мовами навч.	Школи в яких навч. на неросійській мові, рос. м. вивч. погл.
К-сть шкіл	20314	19768	542	4	4603	15185	526	124

Аналіз нових навчальних планів на 1986-1987 н. р. [6, с. 8]; [6, с. 16], щодо розподілу годин на вивчення української, російської та іноземних мов у загальноосвітніх школах з українською і російською мовами навчання засвідчив, що у школах з російською мовою навчання у перших класах українська мова не вивчається взагалі, на відміну від шкіл з українською мовою навчання, де вивчення російської мови в першому класі заплановано.

На пленумі ЦК КПРС у лютому 1988 року під час розгляду питання розвитку двомовності відзначалось, що «у питаннях про мову неприпустимі ніякі привілеї або обмеження, а тим більше примус» [10, с. 297]. Зазначалось також про неможливість відмови батькам у вільному виборі мови навчання. У такому разі відмова була б порушенням демократичних принципів у національному питанні. У доповіді «Про хід перебудови середньої і вищої школи і завданнях партії з їх здійснення» [9 с. 562] відзначалась важливість активного і вільного розвитку національно-російської двомовності, покращення вивчення і викладання мов народів СРСР та міжнаціональної російської мови. Закликали також заохочувати до навчання національних мов молоді інших національностей.

З огляду на це, у навчальні плани на наступний 1988-1989 навчальний рік для підвищення грамотності і культури мовлення, поглиблення знань, умінь і навичок учнів було збільшено кількість годин на вивчення української, російської та інших мов у V, VI і VII класах, а в IX і X класах – додаткові години. Проте, незважаючи на

зміну у кількості годин на викладання мов, навчання української та російської мов для 1-3 класів чотирирічних масових шкіл республіки продовжувалося за програмами видавництва «Радянська школа» 1986 року видання, у трирічній – 1987 року. У IV і X класах – за програмами 1987 року [7, с. 3].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, для 80-х років XX століття характерним був процес «коливання» кількості шкіл, зокрема їх кількість у цей період зменшувалася, як і кількість учнів, які навчалися у школах з однією, двома і трьома мовами навчання, з російською мовою навчання та неросійськими мовами навчання. Шкільна мовна освіта також зазнала й інших змін: з 1980-1981 навчального року вивчення російської мови стало обов'язковим з 1 класу, для шкіл з українською мовою навчання. Особливістю стало введення нових навчальних планів і програм з 1986-1987 навчального року в масових загальноосвітніх школах з російською і українською мовами навчання; поділ учнів на групи для вивчення іноземних мов у класах, де 25 і більше осіб. Зміст мовної освіти у школах УРСР було спрямовано на підвищення знань, умінь і навичок учнів, адже простежувалася тенденція його вдосконалення.

Перспективами подальших досліджень вважаємо дослідження трансформацій у розвитку шкільної мовної освіти у період початку 90-х років XX століття, коли Україна здобула статус незалежної держави.

Список використаних джерел

1. Навчальні плани середніх загальноосвітніх шкіл Української РСР на 1980/81 навчальний рік // Збірник наказів та інструкцій Міністерства Освіти Української РСР К.: «Радянська школа», 1980. – №10 (Травень). – С. 3-11.
2. Про забезпечення шкіл республіки технічними засобами навчання та їх використання в навчально-виховному процесі // Збірник наказів та інструкцій Міністерства Освіти Української РСР К.: «Радянська школа», 1980. – №20 (Жовтень). – С. 5-9.

3. Учебные и телевизионные передачи по русскому языку и литературе для учащихся общеобразовательных школ на второе полугодие 1980/81 учебный год // Збірник наказів та інструкцій Міністерства Освіти Української РСР К.: «Радянська школа», 1980. – №24 (Грудень). – С. 14-20.
4. Навчальні плани середніх загальноосвітніх шкіл Української РСР на 1981/82 навчальний рік // Збірник наказів та інструкцій Міністерства Освіти Української РСР К.: «Радянська школа», 1981. – №8 (Квітень). – С. 3-28.
5. Про перехід на нові навчальні плани і програми середньої загальноосвітньої школи // Збірник наказів та інструкцій Міністерства Освіти Української РСР К.: «Радянська школа», 1986. – № 3 (Лютий). – С. 3-5.
6. Навчальні плани середніх загальноосвітніх шкіл Української РСР на 1986/87 навчальний рік // Збірник наказів та інструкцій Міністерства Освіти Української РСР К.: «Радянська школа», 1986. № 6 (Березень). – С. 3-25.
7. Про навчальні програми для загальноосвітніх шкіл з поглибленим вивченням окремих предметів на 1988/89 навчальний рік // Збірник наказів та інструкцій Міністерства Освіти Української РСР К.: «Радянська школа», 1988. – № 15 (Серпень). – С. 3-6.
8. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898-1988). Т.14. 1981-1984. / КПСС ; Ин-т Марксизма-Ленинизма при ЦК КПСС ; Под общ.ред. А. Г. Егорова, К. М. Боголюбова. – 9-е изд. доп. и испр. – М.: Политиздат, 1987. – 639 с.
9. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898-1988). Т.15. 1985-1988. / КПСС ; Ин-т Марксизма-Ленинизма при ЦК КПСС ; Под общ.ред. А. Г. Егорова, К. М. Боголюбова. – 9-е изд. доп. и испр. – М.: Политиздат, 1989. – 671 с.
10. Лізанчук В. Навічно кували кайдани: Факти, документи, комент. про русифікацію в Україні. / В. Лізанчук. – Львів: Ін-т народознавства НАН України. 1995. – 415 с.
11. Центральний Державний Архів вищих органів влади та управління України. Зведені статистичні звіти Міністерства освіти УРСР за 1983 рік / ЦДАВО України. – ф. 166, оп.15, спр. 9186, арк. 28.
12. Центральний Державний Архів вищих органів влади та управління України. Зведені статистичні звіти Міністерства освіти УРСР за 1985 рік / ЦДАВО України. – ф. 166, оп.15, спр. 9260, арк. 22.
13. Центральний Державний Архів вищих органів влади та управління України. Зведені статистичні звіти Міністерства освіти УРСР за 1987 рік / ЦДАВО України. – ф. 166, оп.15, спр. 9235, арк. 36.

References

1. Navchalni plany serednikh zahalnoosvitnikh shkil Ukrainoi RSR na 1980/81 navchalnyi rik [academic layouts of secondary schools of Ukrainian USSR] // Zbirnyk nakaziv ta instruktii Ministerstva Osvity Ukrainoi RSRK.: «Radianska shkola», 1980. – №10 (Traven). – S. 3-11.
2. Pro zabezpechennia shkil respubliky tekhnichnymy zasobamy navchannia ta yikh vykorystannia v navchalno-vykhovnomu protsesi [About support of schools of republic by educative facilities and their use in educational process] // Zbirnyk nakaziv ta instruktii Ministerstva Osvity Ukrainoi RSRK.: «Radianska shkola», 1980. – №20 (Zhovten). – S. 5-9.
3. Uchebnye I televizionnye peredachi po russkomu jazyku i literature dlja uchashhihsja obshheobrazovatel'nyh shkol navtoroepolugodie 1980/81 uchebnyjgod [educative and TV programmes about Russian language and literature for pupils of secondary school] // Zbirnyk nakaziv ta instruktii Ministerstva Osvity Ukrainoi RSRK.: «Radianska shkola», 1980. – №24 (Hruden). – S. 14-20.
4. Navchalni plany serednikh zahalnoosvitnikh shkil Ukrainoi RSR na 1981/82 navchalnyi rik [academic programmes of secondary schools of Ukrainian USSR for 1981/1982 academic year] // Zbirnyk nakaziv ta instruktii Ministerstva Osvity Ukrainoi RSRK.: «Radianska shkola», 1981. – №8 (Kviten). – S. 3-28.
5. Pro perekhid na novi navchalni plany I prohramy serednoi zahalnoosvitnoi shkoly [About the change to new academic programmes of secondary school] // Zbirnyk nakaziv ta instruktii Ministerstva Osvity Ukrainoi RSRK.: «Radian skashkola», 1986. – № 3 (Liutyi). – S. 3-5.
6. Navchalni plany serednikh zahalnoosvitnikh shkil Ukrainoi RSR na 1986/87 navchalnyi rik [academic programmes of secondary schools of Ukrainian USSR for 1986/1987 academic year] // Zbirnyk nakaziv ta instruktii Ministerstva Osvity Ukrainoi RSRK.: «Radianska shkola», 1986. № 6 (Berezen). – S. 3-25.
7. Pro navchalni prohramy dlia zahalnoosvitnikh shkil z pohlyblyenym vyvchenniam okremykh predmetiv na 1988/89 navchalnyi rik [Academic programmes of secondary schools of Ukrainian USSR for 1981/1982 academic year] // Zbirnyk nakaziv ta instruktii Ministerstva Osvity Ukrainoi RSRK.: «Radianska shkola», 1988. – № 15 (Serpen). – S. 3-6.
8. Kommunisticheskaja partija Sovetskogo Sojuza v rezoljucijah i reshenijah s"ezdov, konferencij i plenumov CK (1898-1988). [Communist party of Soviet Union in resolutions and solutions of sittings and conferences of plenums of CG] T.14. 1981-1984. / KPSS ; In-tMarksizma-Leninizma pri CKKPSS ; Podobshh. red. A. G. Egorova, K. M. Bogoljubova. – 9-e izd. dop. iispr. – M.: Politizdat, 1987. – 639 s.
9. Kommunisticheskaja partija Sovetskogo Sojuza v rezoljucijah i reshenijahs"ezdov, konferencij i plenumov CK (1898-1988). [Communist party of Soviet Union in resolutions and solutions of sittings and conferences of plenums of CG] T.15. 1985-1988. / KPSS ; In-t Marksizma-Leninizmapri CK KPSS ; Pod obshh. red. A. G. Egorova, K. M. Bogoljubova. – 9-e izd. dop. iispr. – M.: Politizdat, 1989. – 671 s.
10. Lizanchuk V. Navichnoku valykaidany: Fakty, dokumenty, koment. Pro rusyfikatsiiu v Ukraini. [Documents, facts, comments about rusification in Ukraine] / V. Lizanchuk. – Lviv: In-t narodoznavstva NAN Ukrainy. 1995. – 415 s.
11. Tsentralnyi Derzhavnyi Arkhiv vyshchychk orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. Zvedeni statystychni zvity Ministerstva osvity URSR za 1983 rik [Central state archive of Ukraine's authority] / TsDAVO Ukrainy.– f. 166, op.15, spr. 9186, ark. 28.
12. Tsentralnyi Derzhavnyi Arkhiv vyshchychk orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. Zvedeni statystychni zvity Ministerstva osvity URSR za 1985 rik [Central state archive of Ukraine's authority] / TsDAVO Ukrainy.– f. 166, op.15, spr. 9260, ark. 22.
13. Tsentralnyi Derzhavnyi Arkhiv vyshchychk orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. Zvedeni statystychni zvity Ministerstva osvity URSR za 1987 rik [Central state archive of Ukraine's authority] / TsDAVO Ukrainy.– f. 166, op.15, spr. 9235, ark. 36.

В статье освещены изменения в содержании школьного языкового образования в Украинской советской социалистической республике в 80-е годы XX века, направленные на углубление знаний, тренировку учений учащихся и связь обучения с жизнью. Рассмотрены постановления Центрального комитета Компартии Украины «О дальнейшем совершенствовании изучения и преподавания русского языка в союзных республиках» и сопутствующие документы, подтверждающие дополнительные меры, которые способствовали улучшению преподавания русского языка и свидетельствовали о продолжении процесса русификации языкового образования. Проанализированы изменения в количестве часов для изучения украинского, русского и иностранных языков, в процессе перехода на новые учебные планы указанного периода. На материале статистических данных определены изменения в количестве школ по языкам обучения.

Ключевые слова: языковое образование, украинский язык, русский язык, иностранные языки, двуязычие, учебные планы.

The article highlights the changes in the content at school language education in the Ukrainian Soviet Socialist Republic in the 80's of the twentieth century aimed at deepening knowledge and training of students' skills and bringing studying closer to life. Decisions of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine «On Further Improving the Study and Teaching of the Russian Language in the Union Republics» and related documents confirming the additional measures further improvement of the teaching of the Russian language and confirming the continuation of the process of Russification of language education were considered. The changes in the number of hours for the study of Ukrainian, Russian and foreign languages in the process of transition to new curricula of the specified period are analyzed. On the basis of statistics, changes in the number of schools by language of instruction were determined. The issue of development of national-Russian bilingualism in schools of the Ukrainian SSR for the improvement of the study and teaching of the languages of the peoples of the USSR and of the international language is considered. The positive influence of the use of the educational and technical base of schools is noted. In particular, the demonstration at the lessons of the Russian language of educational television programs aimed at improving literacy, the development of the culture of speech, the enrichment of the vocabulary of students; the rationality of using linguaphone equipment in the offices of a foreign language. The advantages of class divisions of 25 and more students, subgroups for the study of foreign languages and schools with Russian language of instruction, which mainly teach children of national minorities, have been identified, which makes it possible to more closely control the process of language learning.

Key words: linguistic education, Ukrainian language, Russian language, foreign languages, bilingualism, curriculum.

УДК 378.14 (004.422.61)

Товканець Ганна Василівна,
доктор педагогічних наук, професор,
Лужанська Тетяна Юрївна,
кандидат географічних наук, доцент,
Деркач Вікторія Юрївна,
провідний спеціаліст,
Мукачівський державний університет, м. Мукачево

РОЛЬ ПЕДАГОГІКИ ТУРИЗМУ В РОЗВИТКУ ТУРИЗМОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ

Актуальність теми дослідження обумовлена комплексним підходом до оцінки педагогіки туризму в контексті теорії туризму. Метою дослідження є аналіз становлення та розвитку педагогіки туризму в системі професійних компетентнісних знань. Для отримання результатів дослідження використано такі методи: історичний, абстрактно-логічний, аналітичний та інші. Це дало змогу визначити педагогічну специфіку туристської діяльності та запропонувати положення щодо формування концептуальних засад педагогічної майстерності у сфері підготовки фахівців з туризму. Подальшого дослідження потребують питання оцінки нових підходів у сучасній педагогічній практиці.

Ключові слова: туризмологія, педагогічні концепції, педагогіка туризму, педагогічна технологія, компетенції в туризмі, аксіологічний аналіз, принципи педагогіки мистецтва.

Постановка проблеми. У XXI столітті туризм уже стає вітчизняним чинником соціальної і культурної інтеграції, проявом та інструментом зростаючої культурної взаємодії, упорядником устрою та способу життя, сприяє зміцненню єдності суспільства. В умовах конкуренції особливо гостро постає проблема професійної компетентності фахівців туристичного профілю. Аналіз діяльності вітчизняних туристичних фірм, інфраструктури туристичного бізнесу показує, що рівень підготовки персоналу, якість послуг, що надаються в них, поступаються загальноприйнятим світовим стандартам.

Важливим напрямом розробки проблем педагогіки туризму є теоретико-методологічне обґрунтування інноваційних технологій підготовки фахівців для сфери туризму. Закономірності професійної діяльності майбутнього фахівця галузі накладають певні вимоги на педагогічні технології викладання і розробки змісту навчальних дисциплін, організації творчої навчально-пізнавальної діяльності студентів у навчальних закладах туристського спрямування. Закономірності педагогічного процесу визначаються як відношення і залежності, що об'єктивно існують між різними педагогічними явищами і систематично повторюються, мають стійкий, необхідний і суттєвий характер. Проблема етичних норм і цінностей у їх взаємозв'язку із туризмом є особливо нагальною сьогодні, коли туризм, набуваючи тенденції глобалізації, потребує коректив у ціннісних орієнтаціях, у мотиваційній сфері особистості, у способах регулювання культурних конфліктів. Ці пошуки посилюють інтерес до аксіологічних вимірів у конкретних видах діяльності, зокрема у туристській діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині найбільш ефективним напрямом підвищення якості будь-якого виховання є створення таких психолого-педагогічних умов, в яких вихованець спроможний зайняти активну особистісну позицію та повною мірою розкритися як суб'єкт, здатний до творчого самовдосконалення.

Педагогічна специфіка туристської діяльності полягає в тому, що вона має на меті не тільки оздоровлення і загартування людей, а й отримання освітньо-виховних результатів. Безпосереднє знайомство з матеріальною і духовною культурою, природою рідного краю, вивчення у зв'язку з цим відповідних історичних та географічних матеріалів, поширення набутих знань серед населення стимулює любов до Батьківщини, до природи і культури своєї нації.

Педагогічну доцільність туризму і краєзнавчих знань у педагогіці обґрунтував К. Ушинський. До педагогів-творців належав також В. Сухомлинський, який не тільки розкрив виховні функції туристично-краєзнавчої роботи у своїх працях, але й апробував власні теоретичні висновки у практичній роботі з молоддю.

Комплексними дослідженнями в сфері туристської діяльності є праці В. Квартального, А. Ставровського, В. Федорченка та інших вчених, які розкрили зміст, мету, завдання і методику підготовки організаторів туристсько-краєзнавчої роботи. У педагогічних роботах А. Алексюка, Ю. К. Бабанського, С. Гончаренка, І. Харламова, М. Ярмаченка та інших розкрито методологічні засади професійної освіти, дано тлумачення понять «педагогічна технологія» і «технологія навчання» тощо. Досить актуальними на сьогодні є проблеми дослідження практики педагогіки в контексті технократичного та гуманістичного її видів, ефективності виховання у туризмі через педагогічні впливи на суб'єктів туризму.

Мета статті: комплексна оцінка системи педагогіки туризму.

Результати дослідження. Світова практика педагогіки пропонує два її види - технократичну і гуманістичну. Технократична педагогіка пропонує жорстку систему рекомендацій щодо засвоєння знань, формування умінь і навичок за чітко розробленою технологією для виховання заданих якостей. Гуманістична педагогіка, заснована на вченні про потреби